

TƯ VẤN HỌC ĐƯỜNG VÀ TRÁCH NHIỆM GIÁO DỤC KỸ NĂNG SỐNG CHO HỌC SINH

TS Lê Hồng Minh, Viện EBM (Giáo dục và QTKD)

1. Tư vấn học đường không còn xa lạ

Tư vấn học đường là một nghiệp vụ giáo dục trong nhà trường chủ yếu dựa vào mối quan hệ và sự tương tác giữa học sinh và môi trường nhà trường, đẩy mạnh những hoạt động nhằm thực hiện mục đích làm giảm thiểu những tác động bất lợi, ngăn cản sự thành đạt của học sinh. Tư vấn viên trong tư vấn tâm lý học đường là người qua tiếp xúc trực tiếp vấn đàm và một số hoạt động mang tính giáo dục thức tỉnh và rèn luyện trong nhà trường, giúp cho học sinh tự mình **thay đổi** tình thế, chuyển biến quan niệm, nhìn thấy tính không phù hợp các hành vi của mình, và ra sức chuyển đổi.

Tiến trình đó chỉ có thể hoàn thành khi phát triển được mối quan hệ, thăm dò được hướng đi tốt, khơi dậy được ý chí tự lực, **tự quyết**, giúp học sinh làm chủ được cảm xúc, thích nghi với hoàn cảnh mới, có hành động tích cực tạo ra các hoạt động phù hợp với điều mong đợi hơn. Học sinh được tư vấn thường là một cá nhân, có những vấn đề riêng tư cần được tăng cường khả năng giải quyết và thực hiện chức năng một cách thích hợp. Những ca tư vấn học đường chỉ bao gồm sự hướng dẫn những vấn đề mang tính giáo dục trong nhà trường cho học sinh là kiểu tư vấn giáo dục có từ thời cổ đại (Khổng Tử, Socrat...). Nhưng khi tư vấn trở thành một ngành khoa học trong học đường, thường chú trọng hướng dẫn theo kiểu định hướng nghề nghiệp, **hướng nghiệp**, giúp học sinh chọn nghề, cung cấp thông tin thị trường lao động và nghề nghiệp, định hướng tương lai. Ngày nay tư vấn học đường bao gồm hoạt động hướng dẫn, tư vấn hướng nghiệp và cả **tư vấn tâm lý**, và quan tâm đến các hoạt động xã hội trong trường học. Tư vấn tâm lý trong trường học được chú trọng hơn vì nhà trường có người thầy giỏi về tâm lý giáo dục, luôn sẵn sàng lắng nghe, chia sẻ, làm cho nhà trường trở thành **thân thiện**, trở thành nơi học sinh cảm thấy **hứng thú** trong học tập, trong quan hệ thầy trò, bạn bè, hoạt động thanh niên, hoạt động học tập, nghiên cứu khoa học, công tác xã hội trong học đường. Hiệp hội ngành tư vấn viên tâm lý thuộc Hiệp hội Tâm lý nước Mỹ (1961) đã làm rõ ý nghĩa chức năng của tư vấn học đường bao gồm:

- ✓ Tư vấn hướng nghiệp (vocational guidance),

- ✓ Tư vấn trắc lượng tâm lý (psychometrics, trắc nghiệm chẩn đoán tâm lý),
- ✓ Tư vấn phát triển nhân cách... (personality development).

Ngày nay, trước những sự kiện bạo hành học đường, những thông tin về sinh viên học sinh ra trường thiếu kỹ năng sống, thái độ, hành vi, cảm xúc không phù hợp, đưa đến tình trạng căng thẳng (tress), khủng hoảng xảy ra khắp nơi, vai trò tư vấn học đường trở nên quan trọng trong trọng trách góp phần tích cực giáo dục, giáo dục cá biệt cho từng cá nhân, nâng cao kỹ năng sống, thái độ sống thích ứng hoàn cảnh và khả năng, đóng vai trò xúc tác đưa tới những thay đổi ứng phó kịp thời với những vấn đề khó khăn căng thẳng mà học sinh phải đối mặt hằng ngày, với bản thân, với đồng sự và với mọi người. Tiêu chí xây dựng học sinh thành con người :

- (1) *Có một thể chất khỏe mạnh, kiềm chế được những hành động quá đà;*
- (2) *Biết yêu thương cuộc sống, mở rộng lòng thương, bao dung, tha thứ,*
- (3) *Có trí tuệ, tư duy sâu sắc, lý luận hợp lý để nhận biết sự thật, và*
- (4) *Nghị lực dũng mãnh, kiên tâm trì chí thực hiện con đường đã chọn và bảo đảm sự trong sáng từ thể chất đến tinh thần từ lời nói đến việc làm.*

Đó chính là **những giá trị sống thiết thực để rèn luyện kỹ năng sống** cho học sinh.

Đã đến lúc những giá trị sống nói trên của con người nhân văn trường thành được đặc biệt quan tâm, thời đại nhân tính được đề cao, tính nhân văn là tiêu chí mọi tổ chức, **mà học đường là nơi đầu tiên phát huy lối sống thân thiện tôn trọng con người**, không phân biệt văn hóa, dân tộc, giai tầng xã hội. Một nhà trường thân thiện cần được đề cao những giá trị ấy. Bên cạnh hình thức kỷ luật, hệ thống kỷ cương cứng rắn với hệ thống giám thị, kỷ luật răn đe, phải có hình **ảnh nhà giáo dục thân cận** lắng nghe chia sẻ những khó khăn trong học tập, trong cuộc sống riêng tư là rất cần thiết.

2. Giáo dục và giáo dục kỹ năng sống trong nhà trường

Từ xa xưa giáo dục trong nhà trường không phải chỉ chuyên dạy kiến thức, mà rất quan tâm giáo dục nhân cách học sinh, (tiên học lễ hậu học văn). Do công cuộc phát triển công nghiệp hóa, chú trọng tay nghề và kiến thức, vấn đề giáo dục làm người trong nhà trường có phần lơ lửng . Ngày nay, cả nền giáo dục thế giới đặt vấn đề giáo dục nhân cách cho học sinh qua con đường giáo dục kỹ năng sống. Dựa và khái niệm kỹ năng sống của WHO, có thể tạm định nghĩa giáo dục kỹ năng sống trong nhà trường là hướng dẫn giúp đỡ, tạo điều kiện cho học sinh rèn luyện hình thành khả năng để sẵn

sàng hành động thích ứng và tích cực, ứng xử hiệu quả trước các nhu cầu và thách thức của việc học tập, thành đạt và xây dựng cuộc sống. Về kỹ năng sống, do có nhiều quan điểm về giá trị sống, kỹ năng sống đòi hỏi nhiều nội dung khác nhau, nhưng theo UNESCO, gồm các kỹ năng sau đây : kỹ năng tư duy (học để biết); kỹ năng tự nhận thức (học làm người), kỹ năng xã hội (học để sống với người khác); kỹ năng thực hiện công việc và các nhiệm vụ (học để làm). Nói chung, kỹ năng sống cần giáo dục học sinh là : những kỹ năng tự quản lý bản thân, kỹ năng xã hội và kỹ năng tự ứng phó với những tình huống khó khăn trong cuộc sống. Cụ thể, những kỹ năng cần giáo dục trong nhà trường tối thiểu là những kỹ năng : kỹ năng tự nhận thức làm chủ bản thân, (đối với bản thân) ; kỹ năng làm việc nhóm (đối với đồng sự), kỹ năng giao tiếp (đối với mọi người). Nếu có dịp mở rộng : Kỹ năng quyết định, kiên định (ứng phó với những tình huống bị lạm dụng, bị ép buộc vào con đường tệ nạn ...). Đối với Anh Quốc, giáo dục kỹ năng sống trong nhà trường là giảng dạy và rèn luyện 6 nhóm kỹ năng : *Kỹ năng hợp tác nhóm, kỹ năng tự quản, kỹ năng tham gia hiệu quả, kỹ năng bình luận, kỹ năng sáng tạo, kỹ năng nêu vấn đề và giải quyết vấn đề*. Đối với nền giáo dục Việt Nam hiện nay, giáo dục kỹ năng sống trong các trường phổ thông được coi là một tiêu chí nhà trường thân thiện, nhằm thúc đẩy sự phát triển cá nhân và xã hội, được coi là yêu cầu giáo dục cấp bách đối với thế hệ trẻ, là một hoạt động thực hiện yêu cầu đổi mới giáo dục phổ thông và chuyên nghiệp. Tuy vậy, hiện nay trong nhà trường, cụ thể trường THCS và THPT, nhiều giáo viên, nhiều bộ môn, tổ chức bộ phận, hội đoàn trong nhà trường đều có nhiệm vụ dạy kỹ năng sống cho học sinh bên cạnh kiến thức chuyên môn. Vậy nếu phải tập trung đầu mối phụ trách giáo dục học sinh, ngoài trách nhiệm điều phối chung của hiệu trưởng, thì phải kể đến trách nhiệm hiệu phó phụ trách hội đoàn, hiệu phó quản lý học sinh. Đó là chuyện phải làm từ xưa đến nay, nhưng các vị ấy thường cũng là những nhà quản lý phụ trách chung và kiêm nhiệm nhiều công việc khác của nhà trường. Nhà trường đổi mới phải có **một bộ phận giáo dục chuyên trách**, huy động được sự tham gia chuyên môn của giáo viên, và nhất là của **học sinh** trong các chương trình tổ chức nói chuyện chuyên đề, truyền đạt kiến thức, hướng dẫn thực hành, trải nghiệm, nâng cao nhận thức và xây dựng kế hoạch rèn luyện kỹ năng sống cho học sinh nói chung và cho từng học sinh ứng phó với hoàn cảnh riêng đang gặp phải. Trong trường hợp này, không bộ phận nào của nhà trường có điều kiện thuận lợi có trách

nhệm góp phần tích cực trong theo dõi và điều phối các chương trình giáo dục kỹ năng sống cho học sinh hơn là bộ phận **tu vấn học đường**.

3. Tu vấn học đường và trách nhiệm giáo dục, tổ chức giáo dục kỹ năng sống

Thật ra, không thể thực hiện đổi mới giáo dục khi nhà trường không có gì thay đổi về cơ chế tổ chức và quan điểm vì học sinh thân yêu. Một tổ chức **tu vấn học đường**, một bộ phận giáo dục “làm người”- được thành lập, bao gồm những thầy cô xuất hiện với bộ mặt khác không phải là người nhân danh đạo đức và kỷ luật dạy đạo làm người cho học sinh, mà là bộ mặt thân thiện, thường xuyên lắng nghe, giữ bí mật riêng tư, âm thầm giúp đỡ các em vượt khó đối với hoàn cảnh riêng. Bộ phận này, chủ yếu do **một chuyên viên có nghiệp vụ**, ít nhất một giáo viên được bồi dưỡng tu vấn học đường phụ trách chuyên môn, có thể bao gồm cả các thầy cô phụ trách đoàn đội, chủ nhiệm các khối lớp có trách nhiệm chính trong công tác giáo dục nhân cách học sinh. Nhà trường đổi mới, một mặt tăng cường kỷ luật, đưa vào nền nếp hoạt động giờ lớp kỷ cương và chất lượng từ nội dung đến hình thức, một mặt tập trung thành lập một bộ phận chuyên trách chăm sóc thể chất, tinh thần học sinh, đó là bộ phận tu vấn học đường. Sự thay đổi này là rất cần thiết vì việc mô hình nhà trường có một bộ phận tu vấn, lắng nghe và giáo dục theo con đường khác với con đường răn đe, phạt kỷ luật vi phạm hơn là thưởng, không phải chỉ có thầy hiệu trưởng hay thầy hiệu phó phụ trách đoàn đội, hay một thầy trẻ tuổi bí thư đoàn trường làm việc là đủ. Đã đến lúc nhà trường cần có một bộ phận tu vấn học đường, giỏi lắng nghe, biết truyền đạt chí hướng cho học sinh, giúp học sinh thấy hứng thú trong từng giờ học, thấy vui tươi và an tâm tin tưởng khi cắp sách đến trường. Chất lượng đầu vào, đầu ra của nhà trường không chỉ đơn thuần là những tỷ lệ học sinh tốt nghiệp, điểm số thành tích học tập trong cấp lớp mà phải kể đến chất lượng của con người trẻ tuổi, biết lý luận, biết cách thu thập và xử lý thông tin, biết yêu thương và ứng phó tích cực với cuộc sống với những kỹ năng mà nhà trường đã trao truyền cho các học sinh như những tiềm năng vượt thắng mọi cản ngại, để thi thố chuyên môn với mọi người.

Nhà trường ngày nay, phải có một bộ phận tu vấn học đường, có trách nhiệm giáo dục và tổ chức giáo dục kỹ năng sống, chuyên trách tổ chức nói chuyện chuyên đề, tham gia các hội trại, trực tiếp rèn luyện kỹ năng sống cho các học sinh các cấp lớp, và tiếp xúc từng học sinh có vấn đề riêng tư một cách chu đáo, bảo đảm giữ uy tín, và giúp

đỡ có hiệu quả. Tư vấn viên học đường là cầu nối giữa nhà trường và học đường giữa học sinh với nhà trường với phụ huynh và học sinh với nhau, sẽ cùng với các nhiều tư vấn viên học đường khác, với giáo viên chủ nhiệm các lớp, giáo viên phụ trách giáo dục thể chất, giáo viên công dân giáo dục, phụ trách đoàn đội... tạo thành một tập thể chuyên lo giáo dục nhân cách chuyên sâu và có tổ chức, kế hoạch cho toàn trường mà chủ yếu là giúp học sinh tự rèn luyện kỹ năng sống. Tập thể này có những sinh hoạt chuyên môn riêng, giúp nhau lắng nghe, tìm hiểu tâm trạng và phương cách giáo dục qua con đường động viên học sinh hứng thú trong học tập, tự rèn luyện kỹ năng sống, kỹ năng thắng vượt bản thân và hoàn cảnh. Chính tập thể này, với đầu não chuyên môn và nhiệt tình, tổ chức tốt và duy trì các hoạt động, thực hiện mục tiêu giáo dục kỹ năng sống cho học sinh.

4. Một mô hình thực tế về tư vấn học đường và kỹ năng sống

Tại thành phố Hồ Chí Minh, từ năm 2000 đã làm một cuộc “cải cách thâm lặng” (tiêu đề của bài báo Phụ Nữ TpHCM), do Văn phòng Tư vấn trẻ em – UBDSGDTE, TpHCM- kết hợp với các Phòng GDĐT Quận, Huyện và một số trường học từng bước đã thành lập các Phòng tư vấn tâm lý học đường trong nhà trường, tính đến năm 2005 được 19 trường. Từ 2005 đến nay, với sự chỉ đạo đầy quyết tâm của Sở GDĐT TpHCM, hầu hết các trường công lập trên địa bàn đã có bộ phận tư vấn học đường mặc dù trong đó có một số trường hoạt động còn giới hạn. Theo ghi nhận của dư luận và báo chí (báo Phụ Nữ TpHCM): *“Trước hết ghi nhận sự thay đổi trong cách nhìn học sinh và mối quan hệ thầy trò. Tiếp xúc, lắng nghe học sinh, tư vấn viên của trường đã đến với các em bằng cái “TÂM” và cái “TÌNH”, ... Thầy cô phải biết trở thành những người BẠN LỚN của trẻ... Không vì thành tích của trường, của lớp mà “xoá sổ” đưa học trò cá biệt của mình, không vì thành tích mà quên rằng bước đường tương lai của các em một phần do chúng ta quyết định... Một kết quả rõ nét là **nạn lưu ban bỏ học, các tệ nạn xã hội đã giảm nhiều**. Phòng tư vấn còn kết hợp với đoàn thể thực hiện các hoạt động ngoại khóa về **giáo dục giới tính, sức khỏe sinh sản**. Ở một trường, chính hội phụ huynh trả lương cho tư vấn viên vì họ biết rất rõ lợi ích của tư vấn. Đến nay dù chưa có một cuộc điều tra khoa học chính xác, nhưng những đổi mới do hoạt động tư vấn ở nhà trường là có thật, thiết thực và sâu sắc ...”*

Giáo dục kỹ năng sống kết quả là học sinh biết tự kiểm thấy được chính mình trong hoàn cảnh riêng của mình phấn đấu đạt thành tích trong học tập, biết cách học tập, tìm cách tự học, với sự giúp đỡ động viên của tư vấn viên học đường, người hiểu biết và cảm thông với học sinh trong nhà trường. Giáo dục kỹ năng sống kết quả của tập thể nhà trường mà bộ phận tư vấn học đường làm đầu não với chuyên môn nghiệp vụ riêng quyết tâm giúp hầu hết học sinh hiểu biết về tâm sinh lý, về giới tính, và cách ứng xử trong tình yêu tình bạn, giảm tệ nạn bạo hành, lạm dụng, nghiện game, nghiện ma túy... xây dựng bền vững một nhà trường lành mạnh, trong sáng và thân thiện.

Cụ thể, tư vấn viên học đường có nhiệm vụ :

Đối với học sinh

- Giúp đỡ học sinh gặp khó khăn trong học tập : Không biết phương pháp, không lập được kế hoạch học tập, bị nhiều tác động bên ngoài lôi cuốn, cản trở
- Trong sinh hoạt đoàn thể, giao tiếp bạn bè, khó hiểu nhau lúng túng trong quan hệ và cách đối xử
- Giới tính, tình cảm chưa hiểu hết bản chất, có những hành vi không phù hợp , đưa đến sự bạo hành.
- Vướng mắc trong quan hệ gia đình: cha mẹ, anh ,chị,em.
- Vướng mắc trong quan hệ thầy trò.

Đối với nhân viên, giáo viên, cán bộ quản nhiệm, quản sinh...

- Vấn đề gia đình, quan hệ đồng nghiệp, cấp trên có nhiều vướng mắc
- Đề ra các biện pháp giáo dục áp dụng cho học sinh cho hợp lý
- Tìm cách thức tốt nhất để phối hợp giáo dục với cha mẹ học sinh

Đối với cha mẹ học sinh

- Lúng túng trong cách cư xử với con, khi con bướng bỉnh, ương ngạnh
- Làm cầu nối giữa cha mẹ và học sinh
- Giải thích và giúp đỡ con khi con phát triển giới tính, tình yêu, tình bạn

- Thắc mắc về kết quả đánh giá của giáo viên đối với con em..

1. Tư vấn viên học đường và nhiệm vụ giáo dục trong nhà trường

Tư vấn viên là người tạo điều kiện đảm bảo một nền giáo dục bình đẳng, thuận lợi và hướng đến sự thành đạt cho tất cả học sinh không phân biệt giới tính, giai tầng xã hội. Tư vấn viên hỗ trợ học sinh các mặt học tập, quan hệ xã hội, tình cảm, và các yêu cầu phát triển nhân cách, giúp các em xác lập định hướng tương lai, thực hiện thành công giấc mơ cuộc đời của mình. Nhà tư vấn học đường phục vụ ngành giáo dục trong vai trò người hướng dẫn, vừa là một thành viên của một đội nhóm hành động hiệu quả với thầy cô giáo, nhân viên cán bộ trong nhà trường nhằm bảo đảm cho tất cả và từng mỗi học sinh đều thành đạt. Đồng thời là người giúp các bậc phụ huynh xác định nhu cầu và những điều gây hứng thú trong học tập của học sinh, cũng như giúp họ nhận ra những nguồn lực mà họ có được để làm tốt hơn trong việc học tập. Tư vấn viên trong các chương trình tư vấn học đường trước đây, được gọi là *nhà tư vấn hướng dẫn, tư vấn giáo dục, khai đạo, phụ đạo (guidance counselor, educational counselor)*, nhưng nay thống nhất gọi là *tư vấn viên học đường (School counselor)*. Tư vấn viên học đường thường làm tư vấn hướng dẫn (*guidance counselor*) hoặc tư vấn giáo dục (*education counselor*) nhưng ngày nay, tư vấn viên học đường còn làm những việc có liên quan đến việc biện hộ, bệnh vực, giúp đỡ tất cả học sinh từ việc học tập, đến định hướng nghề nghiệp, những thành đạt có ý nghĩa cá nhân và xã hội trong các trường học từ tiểu học đến trung học ... (ASCA, 2005). Tuy vậy ở mỗi quốc gia có một cách nhìn nhận vai trò chức năng và cách tổ chức hệ thống tư vấn viên học đường khác nhau. Nhìn chung, tư vấn viên học đường là một nhà tư vấn tâm lý, vừa là nhà giáo dục làm việc trong trường học đem đến sự động viên cho tất cả học sinh sẵn lòng trong học tập, học nghề chuyên nghiệp; làm tăng năng lực cá nhân và xã hội, thông qua sự hỗ trợ tinh thần, sự dẫn đạo, xúc tác, thay đổi tình trạng có tính hệ thống, và cùng tham gia như là một thành viên của *nhóm làm việc chuyên trách (teamwork) hợp tác với các hoạt động lợi ích khác của nhà trường* trong chương trình phát triển toàn diện trường học.